

КУРГАН СКІФСЬКОЇ ДОБИ З МОГИЛЬНИКА КОЛДИРІ

І. М. Парусимов

У замітці публікуються матеріали кургану, де були виявлені поховання скіфської доби.

Однією з важливих проблем археології раннього залізного віку є розмежування територій, зайнятих у давнину власне скіфськими та савроматськими, а пізніше — сарматськими племенами. Розв'язанню цієї проблеми сприятиме, перш за все, включення до наукового обігу максимальної кількості пам'яток відповідного часу, що виявлені у порубіжній зоні. До останніх належать і курган № 25 могильника Колдирі*, який було досліджено у Багаєвському районі Ростовської області на лівому березі р. Манич.

Висота розораного курганного насипу ледве сягала 0,5, а діаметр — 24 м. Насип кургану (рис. 1) був оточений рівчаком діаметром 14 м, шириною 0,7—0,9 та глибиною близько 1,4 м, у південній частині якого виявлені кістки коня. У процесі розкопок було відкрито три поховання та, вириту у центрі насипу, яму.

Поховання 1 (впускне) було здійснено у катакомбі глибиною 3,5 м, материковий викид з якої було простежено на периферії первинного насипу. У західній та південній частинах викиду виявлені залишки трізни — уламки амфор та кістки коня.

Вхідна яма, у заповненні якої знайдено чотири ратиці коня, мала прямокутну форму та розміри 0,7×1,5 м (північний схід — південний захід). Уздовж північно-західної стіни ями було обладнано три сходинки, а вхід до камери знаходився під протилежною стіною 1,2 м (рис. 2).

На долівці камери, вкритій чорним тліном, виявлено кістяк дорослого чоловіка, якого було покладено на спині головою на південний захід. Обидві руки та права нога були зігнуті. У північно-східному кутку камери знаходилась амфора оранжевого кольору з домішками піску, слюди і піроксену. Висота її 69 см, місткість 17,5 л (рис. 4, 1). Під вінцями та на одній з ручок є залишки червоної фарби, нею ж на плічках амфори нанесено діпінті у вигляді трикутника. Біля амфори лежали ребра коня, а неподалік їх — залізні деталі вузди: виті вудила та С-подібні псалії з додатковими кільцями діаметром близько 3,5 та 6,5 см, пластинчастий наносник довжиною 8,5 см (рис. 3, 1—2, 4, 6). Біля правого коліна померлого знаходився фрагментований ліпний горщик, який містив уламки облеченого пісковика та залишки вуглів. Поруч було покладено сагайдак із 108 стрілами з бронзовими трилопатовими вістрями шести типів (рис. 3, 9): А — 5, Б — 24, В та Г — по 3 (всі вони мають рельєфні позначки — на одному наконечнику у вигляді двох горизонтальних рисок, на двох — V-подібної форми), Д — 1 та Е — 72 шт. Під держачами стріл був залізний гачок від сагайдака (рис. 4, 3). Сагайдак було прикрашено амулетом, зробленим з верхньої щелепи якогось невеличкого хижачка, та вірогідно, двома намистинами — кістяною та скляною (рис. 3, 10, 12), що лежали поряд зі стрілами.

Поруч з головою чоловіка лежала миска, покрита лаком темно-червоного, місцями майже коричневого кольору. На її денці зсередини відтиснутий штамп у вигляді пальметки. Миска має сліди давнього ремонту — чотири пари просвердлених отворів (рис. 3, 11). Її висота 5,6, діаметр вінець —

* Дякуємо за надану можливість видати цей матеріал Є. І. Безпалому, який здійснював розкопки.

Рис. 1. Загальний план та розріз кургану: а — гумусний шар; б — первинний насип; в — досипка; г — викид з центрального поховання; д — заповнення центрального поховання; е — викид з впускної катакомби; ж — кістки коня; з — уламки амфор.

Рис. 2. План поховання № 1: 1 — наконечник спису; 2 — наконечник дротика; 3 — ніж; 4 — кістки коня; 5 — вток дротика; 6 — миска; 7 — гачок сагайдака; 8 — вістря стріл; 9 — уламки пісковіку; 10 — горщик; 11 — кільце; 12 — ворварки; 13 — вудила з псаліями; 14 — кістки коня; 15 — наносник; 16 — амфора; 17 — кільце; 18 — намистина; 19 — намисти-ни.

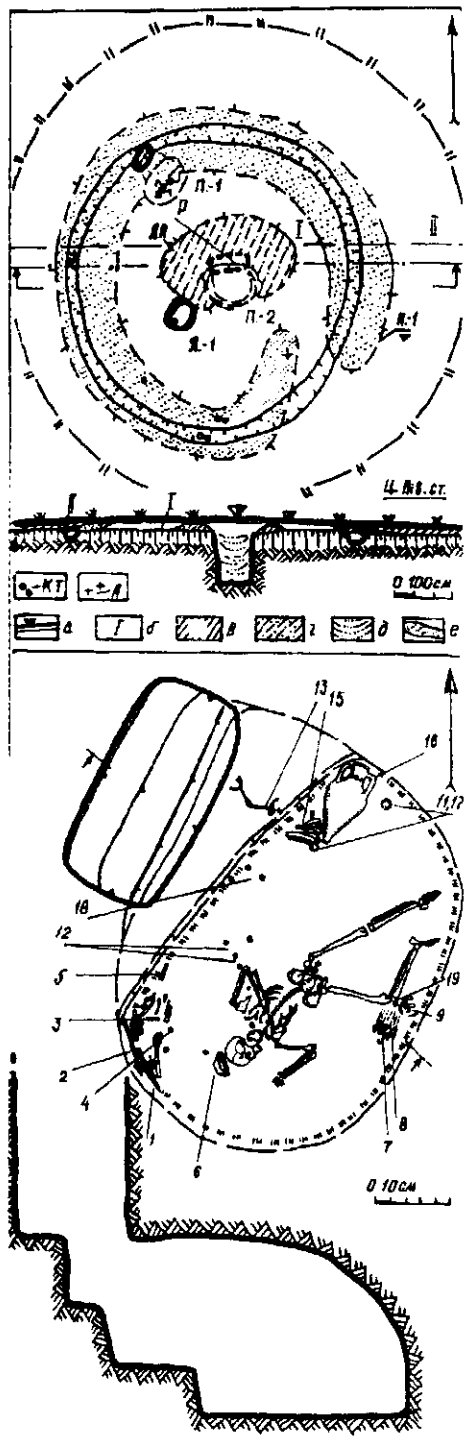
18,7 см. У мисці збереглися залишки якоїсь речовини, мабуть ароматичної, що була спалена.

У південно-західній частині камери знаходилися кістки кінцівок коня, серед яких був і залізний ніж з горбатою спинкою (Рис. 3, 7) та вістря спису і дротика. Довжина останнього 41,5 см (рис. 4, 2), а вістря спису збереглося дуже погано. Їх ратища, поламані під час поховання, були виготовлені, відповідно, з берези та в'язу*. Обидва ратища мали залізні втоки довжиною 11 см (Рис. 3, 5, 8).

На кістках померлого та поблизу нього знаходилося 22 залізні обійми висотою 1,1—1,6 см з незамкненими кінцями (рис. 3, 3), а біля нижньої сходинки — кубічна намистина зі скла синього, білого, та оранжевого кольорів.

Визначити час поховання допомагають інвентар та конструкція катакомби. Остання, за своїми особливостями, може датуватися IV—III ст. до н. е.¹. Дротики у похованнях Нижнього Дону зустрічаються дуже рідко — два екземпляри виявлені у Шолоховському кургані та ще один — у похованні поблизу Азова², але аналогії з середньодонських поховань³ дозволяють віднести нашу знахідку до V—III ст. до н. е. У ці рамки цілком вкладаються й чаркоподібні втоки, які, до речі, також найхарактерніші для середньодонських старожитностей⁴. Аналогічно датуються й вістря стріл⁵.

Псалії, подібні до нашого, походять з пам'яток IV ст. до н. е. — наприклад з 2-го Мордвинівського кургану, а також дещо пізніших⁶. Віти вудила знайдено у Краснокутському та Частих курганах⁷, наносник має аналогію з подібною прикрасою із поховання 1 Хоминої Могили⁸. Амулети-підвіски, виготовлені з фрагментів щелеп собак або вовків, відомі в поховаль-

* Визначення співробітника Азовського краєзнавчого музею Є. В. Козюменка.

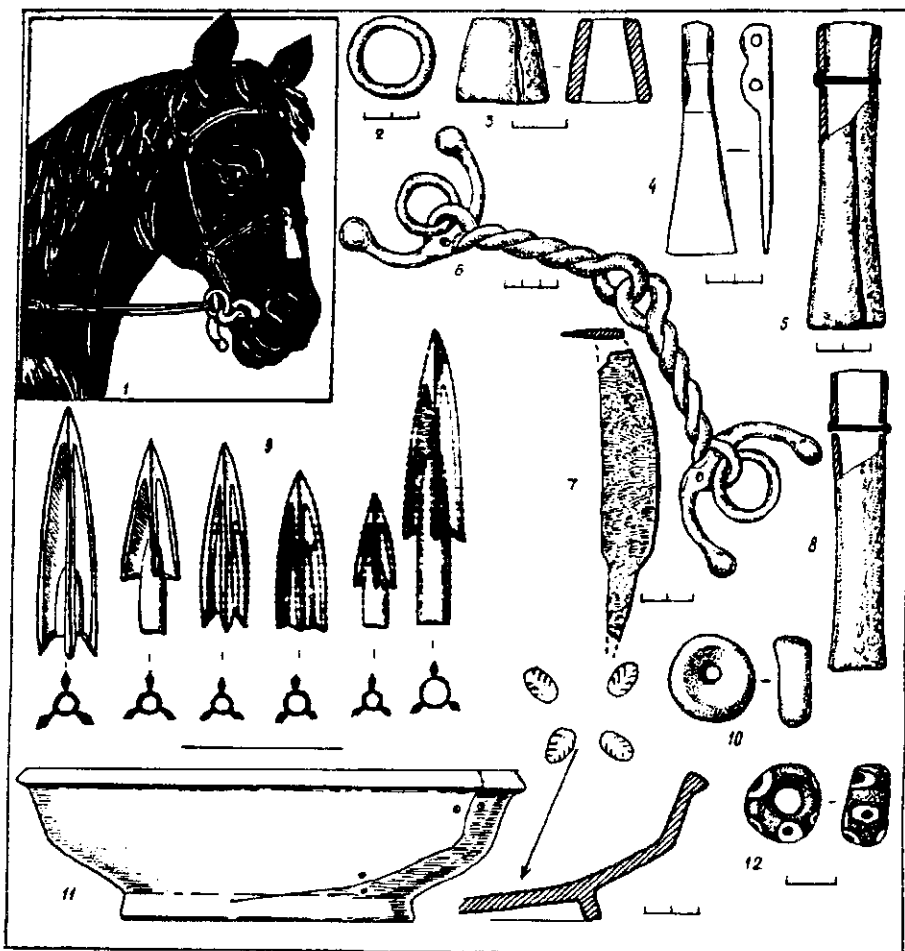

Рис. 3. Реконструкція вузди та речі з поховання № 1.

них пам'яток степових скіфів Північного Причорномор'я IV—III ст. до н. е.⁹ Щодо амфори, то вона належить до типу Солоха II, а її місткість відповідає п'яти аттичним хоям. Саме такий стандарт був поширений у другій чверті — наприкінці IV ст. до н. е.¹⁰ Усі ці дані дозволяють віднести поховання 1 до другої половини IV ст. до н. е.

Поховання 2 (основне) було здійснене у зруйнованій під час пограбування ямі, що, вірогідно, мала прямокутну форму. Її розміри близько 1,9×2,1 м, глибина — 6,25 м (рис. 4, 9).

Поховання 3 (впускне) було викопане у заповненні поховання № 2. Конструкція могили не зовсім з'ясована, можливо, це була яма з підбосм. У цьому випадку довжина останнього сягала 2,2 м.

У заповненні обох поховань були знайдені кістки двох людей, кінцівки та тазові кістки сайгака, а також рештки поховального інвентаря. Серед них: уламки бронзового люстерка з позолотою (рис. 4, 4); залізні вістря стріл — 30 шт., довжиною 3,1—4,1 см та одне мініатюрне (рис. 4, 6—7); уламок залізного гачка, можливо від сагайдака (рис. 4, 11); уламки залізних скоб, які, вірогідно, скріплювали цей сагайдак; фрагмент залізного леза ножа (рис. 4, 10); фрагментований ліпний горщик висотою 10,5 см (рис. 4, 8); невеличкі уламки якихось залізних виробів. Для датування цих речей важливими є уламки люстерка — аналогічний позолочений виріб першої половини IV ст. до н. е. було знайдено у могильнику Височино VII*.

* Розкопки Є. І. Безпалою.

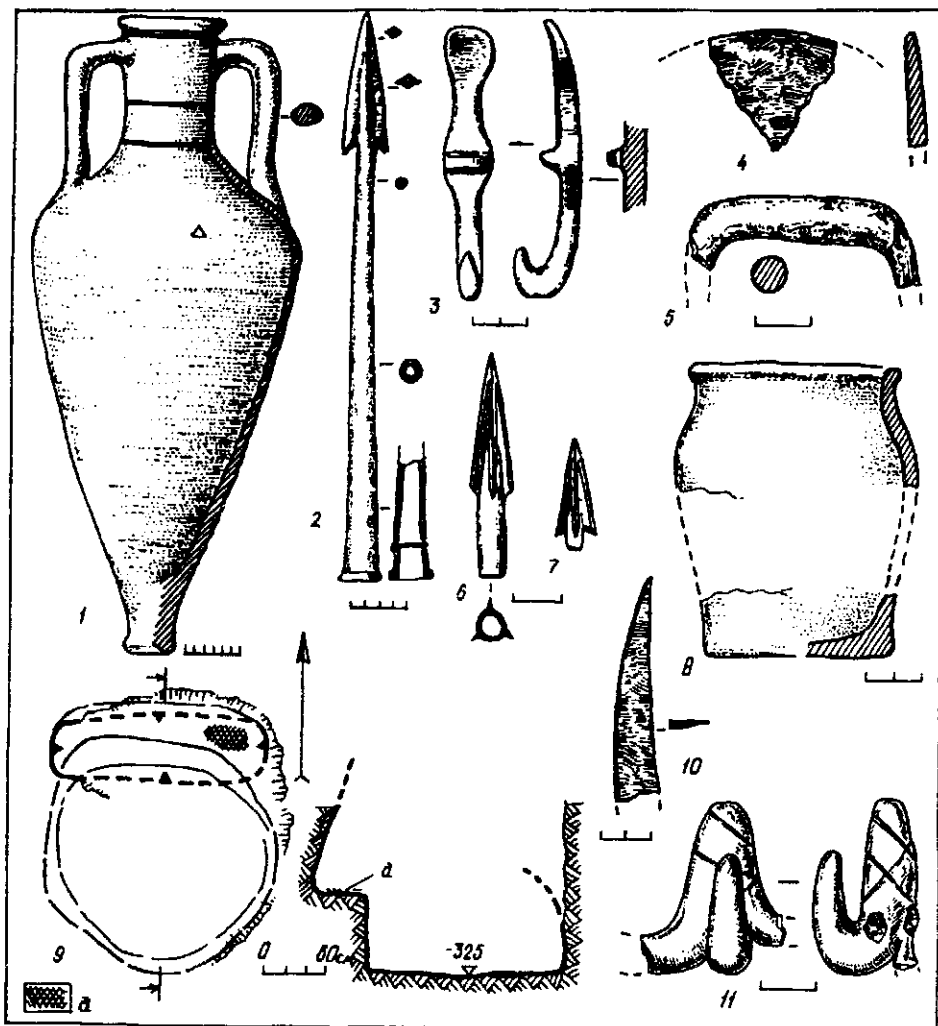

Рис. 4. Речі з поховань 1—3 та план поховань №№ 2—3.

Яма I мала прямокутну форму та розміри 1,2×1,5 м (північний схід — південний захід), у її південно-східній частині було зроблено невеличке (0,22×0,55 м) овальне заглиблення, завдяки якому загальна глибина ями сягала 0,6 м. Вона була заповнена чорним ґрунтом. Ми вважаємо, що ця яма була призначена для встановлення статуї та пов'язана з половецьким святилищем, подібним до виявлених на інших курганах¹¹.

Примітки

¹ Ольховский В. С. Погребально-поминальная обрядность населения Степной Скифии (V—III вв. до н. э.) — М., 1991. — С. 35, 215.

² Максименко Е. В. Савроматы и сарматы на Нижнем Дону. — Ростов-на-Дону, 1983. — С. 181; Максименко Е. В. и др. Курган у пос. Шолоховский // Смирнов К. Ф. Сарматы в утверждение их политического господства в Скифии. — М., 1984. — С. 139.

³ Либеров П. Д. Памятники скифского времени на Среднем Дону // САИ. — М., 1965. — Д1—31. — С. 75. — Табл. 18, 10, 24, 25.

⁴ Мелюкова А. И. Вооружение скифов // САИ. — М., 1964. — Д1—4. — С. 45.

⁵ Мелюкова А. И. Указ. соч. — Табл. 8, 9.

⁶ Ильинская В. А. Скифская узда IV в. до н. э. // Скифские древности. — К., 1973. — С. 55

и сл.; Смирнов К. Ф. Сарматы и утверждение их политического господства в Скифии.— М., 1984.— С. 93.

⁷ Мелюкова А. И. Краснокутский курган.— М., 1981.— С. 59; Либеров П. Д. Указ. соч.— С. 85.

⁸ Мозолевский Б. Н. Скифские погребения у с. Нагорное близ г. Орджоникидзе // Скифские древности.— К., 1973.— С. 228.— Рис. 34.

⁹ Ольховский В. С. Указ. соч.— С. 116.

¹⁰ Брашинский И. Б. Методы исследования античной торговли.— Л., 1984.— С. 126.— Рис. 8.

¹¹ Гуркин С. В. Половецкие святилища с деревянными изваяниями на Нижнем Дону // СА.— 1987.— № 4.— С. 100 и сл.

И. Н. Парусимов

КУРГАН СКИФСКОЙ ЭПОХИ С МОГИЛЬНИКА КОЛДЫРИ

Публикуются материалы кургана № 25 могильника Колдыри, расположенного на левом берегу р. Маныч. В кургане обнаружено несколько погребений, среди которых особый интерес представляло неограбленное погребение взрослого мужчины, датированное второй половиной IV в. до н. э. и совершенное в катакомбе, впущенной в насыпь кургана (погребение № 1).

I. N. Parusimov

BURIAL MOUND OF THE SCYTHIAN AGE OF THE KOLDYRI SEPULCHRE

Relics of burial mound No. 25 of the Koldyri sepulchre situated on the left bank of the river Manych are reported. There were several burials in that mound. One of them was a barrow of an adult man. It is of particular interest as it was not robbed. It is dated the second half of the 4th cent. B.C. and is done in a catacomb made in the mound embankment (burial place No. 1).

Одержано 8.04.93